

С.В. Гармаш, старший викладач НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ДИНАМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Процес глобалізації, позитивні та негативні явища, пов'язані з цим феноменом, сьогодні є найбільш дискусійними напрямками у сучасній науковій думці. Проблемам глобалізації присвячено багато публікацій, вони є предметом багатьох наукових конференцій та досліджень. У 2012 році в Росії було видано енциклопедичний довідник «Глобалістика. Персоналії, організації, праці», до якого увійшли 1250 статті, в яких узагальнюється досвід у цій області за останні 30 років. Однак, слід констатувати, що до сих пір не складено загальноприйнятої термінології з проблем інформаційної глобалізації і відсутня єдина теоретична база у цьому напрямку. Це є стимулом для подальших досліджень та зумовлено практичними потребами інтеграційних процесів, які анонсовано в нашій країні.

На сьогодні особливостями глобалізації стали: використання цифрових технологій, комп'ютеризація, волоконна оптика, Інтернет. Розуміло, що в інформаційному, комунікативному сенсах світ приходить до справжньої глобалізації на сучасному етапі свого розвитку, коли забезпечується можливість обробки інформації у реальному масштабі часу. Комунікаційні можливості нових технологій знизили витрати розповсюдження інформації на різних рівнях: на рівні міжособистісних зв'язків, виробничих зв'язків та міжнародних контактів. Формується глобальна економіка, яка отримала назву метаекономіки, а сучасну глобалізацію можна з повним правом назвати «інформаційною глобалізацією» [1].

В сучасних підручниках політекономії надається наступне тлумачення поняття «економічної глобалізації світу»: «Глобалізація як історичне явище і

феномен, а також як об'єктивна закономірність розвитку людства все частіше привертає увагу дослідників у всьому світі. Формується нова галузь науки - глобалістика. До середини 1990-х років вона переважно трактувалась лише як вчення про глобальні природні та суспільні проблеми сучасності. Головним серед них були економічна, енергетична, сировинна, продовольча, демографічна, міжнародна безпеки. Поняття глобалізації трактувалось у значенні надання чому-небудь глобальних масштабів або глобального характеру. Кожна глобальна проблема досліджувалась окремо, а їхній взаємозв'язок достатньо глибоко не вивчався. І лише у 1990-ті роки, по суті, сформувалась глобалістика як галузь науки, що є міждисциплінарною» [2].

Спеціалісти, які досліджують процеси глобалізації, виділяють шість основних шкіл. Перша школа пов'язана із концепцією «Межі зростання», обгрунтованою Римським клубом. При визначенні перспектив розвитку світової економіки представники Римського клубу дійшли висновку про існування глобальних проблем, розв'язання яких можливе лише на шляху об'єднання зусиль усього світового співтовариства. Суть цього підходу полягає у відомому заклиці: «Мислити - глобально, діяти – локально». Друга школа глобалістики представляє концепцію «Сталого розвитку», розроблену Інститутом всесвітніх спостережень, що знаходиться у Вашингтоні. Представники цієї школи вважають за необхідне зупинити глобальний демографічний вибух у країнах, що розвиваються, і скорегувати економічне зростання в розвинутих країнах. Розрізняють також школи глобальної екології, мітозу біосфер, світ-системного аналізу та контрольованого глобального розвитку Д. Гвішіані [2].

У цьому аспекті хотілось би звернути увагу на подміну або «розмитість» понять, що використовуються, зокрема терміну «сталий розвиток». Коротич О.Б. у своїй роботі «Стратегічні орієнтири розвитку України» [3] досить обгрунтовано тлумачить використання цього поняття.

«На жаль, частіше за все у науковій літературі та державних документах можна зустріти термін «сталий розвиток», який застосовується як

до країни в цілому, так і до її адміністративно-територіальних складових. Проте це словосполучення не може не викликати відчуття несумісності поєднаних у ньому понять, об'єктивність якого підтверджується нескладним семантичним дослідженням, яке доводить, що вираз «сталий розвиток» являє собою оксиморон «незмінні зміни» [4, с. 139], тому його застосування є недоцільним, бо він за своєю суттю не може відображати реальність.

Слід додати, що виникнення означення «сталий» щодо розвитку стало використовуватися після набуття світового поширення терміном «sustainable development», що у дійсності має перекладатися не як «сталий розвиток», а як «розвиток, що підтримується» або «безперервний розвиток» [5, с. 931, 479]. «... термін «динамічний» означає лише «здібний до руху, змінювання» [6, с. 215]) і не вказує на високі темпи розвитку. При цьому характеристика “збалансований” акцентує увагу на розвитку всіх сфер життєдіяльності людини, додержання певних пропорцій між різними галузями та спрямування зусиль на вирішення проблемних питань, тому є непоганим орієнтиром для розвитку України та її регіонів» [3].

Отже, глобальна економіка – це «...економіка, яка здатна працювати як єдина система у режимі реального часу у масштабах всієї планети» [7, с. 105].

Безумовно, поняття глобалізації має свої критерії та конкретні показники. Наприклад, кількісні показники: кількість транснаціональних корпорацій та їхня доля на світових ринках, кількість мігрантів у світі та ін. та є показники, які важко виміряти кількісно: рівень культурної трансмісії або соціальної нерівності. Загальним показником можна назвати індекс глобалізації, який виводиться на основі наступних параметрів: участь в економічній інтеграції, міжнародні зобов'язання, персональні зв'язки та темпи розвитку інформаційних технологій.

За цими показниками у 2000 році лідером стала Ірландія завдяки вступу до ЄС, як наслідок – зростанню портфельних інвестицій, розвитку телекомунікацій та туристичного бізнесу. Але слід пам'ятати ту кризу, яка охопила країну у 2008 році і шляхи її подолання.

Необхідно зазначити, що Ірландія почала процвітання задовго до введення євро у кінці 1990-х років. У 1990-1995 роках вона демонструвала випереджаючий, в порівнянні з іншими країнами євросони, зростання ВВП, а рівень інфляції і витрат при кредитуванні був не тільки більш низьким, ніж у Греції, Італії, Португалії та Іспанії, але і міг бути порівняним з відповідними показниками Німеччини [8]. Крім того, Ірландія займала одно з перших місць за індикаторами якості державного управління та сприятливості ділового клімату. Ринок праці у країні відрізнявся гнучкістю, а система освіти вважалася однією з кращих у Європі. У 2008 році країна посідала 7-е місце з 183 країн у рейтингу Всесвітнього банку «Умови для бізнесу» (Doing Business) [8].

Перехід на євро надав нестабільне прискорення зростанню економіки країни: у 1995-2000 роках середньорічні темпи росту збільшилися до 9,5%; зарплати у 1997-2007 роках зростали в 5 разів скоріше, ніж у євросоні, в результаті чого реальний ефективний валютний курс з 1999 по 2008 роки збільшився на 36% (середнє збільшення в інших країнах євросони – на 13%). Це призвело до різкого підвищення долі запозичених коштів (ліберальна монетарна політика євросони по відношенню до Ірландії) у фінансовому секторі країни; об'єм кредитів у 2008 році перевищив 200% ВВП. В економіці країни трапився зсув від виробництва у сторону послуг та житлового сектору (кількість новобудов збільшувалася на 9,6% на рік, а ціни на нерухомість були на 90% вищі, ніж можна було прогнозувати, виходячи з її показників). У 1999 – 2006 роках 10% ВВП перетекло з промислового сектору у сфери фінансово-посередницьких послуг, нерухомості та бізнесу. У 2008 році «мильна куля» лопнула: за два роки внутрішній попит на житло скоротився на 16%, інвестиції зменшилися на 40%, а ціни на житло впали на 30%. Фінансовий сектор постраждав більш за все: котирування акцій обвалилося на 70%. Сукупні збитки банків – 35 млрд. євро або 20% ВВП. Скорочення виробництва і зростання безробіття обернулися у 2009 році зниженням податкових надходжень на 11,6% [8].

Щоб вибратися із западні, країні потрібно було рухатися у напрямку відновлення конкурентоспроможності та повернення стійкості державним фінансам.

У грудні 2013 року Ірландія офіційно вийшла із антикризової програми Євросоюзу та Міжнародного валютного фонду, повідомляє агентство Reuters. Про це заявив у телевізійному зверненні до народу країни її Прем'єр-міністр Енда Кенні. За словами глави уряду, відтепер подальший розвиток Ірландії можливий без сторонньої фінансової підтримки. Е. Кенні подякував ірландцям за їх мужність і стійкість у подоланні кризи. На стабілізацію своєї економіки Ірландія отримала від ЄС та МВФ 85 мільярдів доларів. Водночас серед країн ЄС від зовнішнього фінансування залишаються залежними Португалія, Італія, Іспанія і особливо Греція, яка вже отримала від інвесторів понад 240 мільярдів євро і поки що не спромоглася подолати економічну кризу [9].

Щодо інтеграції України у європейський простір, то існують певні ризики і істотні проблеми як для нашої країни, так і для євросони в цілому. У аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання» відмічається, що «... характерною рисою системної кризи в Україні є комплексність чинників, що, поступово накопичуючись, зрештою призвели до різкого вибуху суперечностей. Кризовий вибух було спричинено насамперед суспільно-політичними та морально-етичними чинниками. Проте й без відповідного макроекономічного підґрунтя криза, напевно, не мала б такої гостроти, а її наслідки для економіки та суспільства – глибини й ризиковості» [10].

Системна криза, яка стала притаманним явищем усім сферам життя українського суспільства з часів проголошення незалежності, не виникла сама по собі, їй передували певні процеси, а саме:

- 1) системні проблеми суспільного розвитку України (суспільно-політичні суперечності, втрата суспільної легітимності інститутами влади,

системне ігнорування гуманітарного складника в державній політиці та дегуманізація українського суспільства, несформованість загальнодержавного гуманітарного простору, деструктивні зовнішні впливи на гуманітарний простір України, вразливість інформаційної сфери, сучасні особливості суспільної свідомості);

2) проблеми забезпечення національної безпеки і оборони (критичне ослаблення сектору безпеки, кризовий стан сектору оборони держави, криза системи правоохоронних органів);

3) економічні та соціальні суперечності (різке загострення інституційної кризи, деформація економічної політики, загострення суперечності державних фінансів, руйнування бізнес-клімату та інвестиційної привабливості, хронічно низький рівень енергетичної безпеки, недієздатність соціальної політики, суперечності між Центром і регіонами);

4) проблеми зовнішньополітичної сфери (криза міжнародної системи безпеки, зростання масштабів глобальних і регіональних загроз) [10].

Накопичувалися ці проблеми не один рік і будуть вирішуватися роками при наявності доброї волі як ініціаторів, так і виконавців. Отже, на перше місце виходить людський чинник, який неможливо переоцінити, але й недооцінювати також не слід.

Необхідно зробити висновок, що моральний занепад набагато гірший, ніж можливий дефолт. У кожній дії є ініціатор, який повинен нести персональну відповідальність за наслідок своїх рішень. «Розмитість» відповідальності за свої дії на всіх рівнях влади та господарювання призводить не тільки до морального занепаду й стимулювання безладдя та беззаконня, а й до знищення країни [11].

На прес-конференції на тему «Стратегія України - 2020» Президент Порошенко проголосив одночасний запуск 60 реформ. Будемо сподіватися, що вони не залишаться декларативними, як це було раніше, а перейдуть у площину дій.

У Всесвітньому банку відмічають, що найбільш важливими зараз є макроекономічна стабільність і стабільність банківського сектору. Наступними по значущості кроками, за думкою віце-президента Всесвітнього банку Лори Так, є зменшення корупції, посилення підзвітності і підвищення рівня довіри населення до органів влади. Це підвищить ефективність державних витрат і покращить якість державних послуг для населення. Мова йдеться як про надання інфраструктурних послуг, так і соціальних – в першу чергу в охороні здоров'я та освіті. Важливими також є реформа енергетичного сектору, покращення інвестиційного і бізнес-клімату для зростання і розвитку приватного бізнесу, що дозволить створити нові робочі місця. У своєму інтерв'ю ZN.UA Лора Так зазначила, що одним з напрямків повинно бути створення адресної системи соціальної допомоги [12]. Безумовно, Україні потрібна всеохоплююча програма, в якій всі реформи б посилювали одна одну, необхідно збалансувати всі ці реформи.

Доцільно згадати ще один мотиватор економічного розвитку – приватний сектор. Уткін А.І. відмічав, що в умовах глобалізації «...приватний сектор становиться основним двигуном економічного розвитку, підтримується низький рівень інфляції, зберігається стабільність цін, бюрократичний апарат держави зменшується, виробляється збалансований бюджет, скорочуються тарифи на імпорт, ліквідуються обмеження на іноземні інвестиції, відбувається відмова від квот на імпорتنу продукцію, розбиваються внутрішні монополії, збільшується експорт, приватизуються державні підприємства, відбувається відмова від регулювання руху капіталів, місцева індустрія відкривається світові, іноземцям надається право купувати будь-які акції та цінні папери, заохочується конкуренція місцевих компаній, знищується корупція державних чиновників, відбувається відмова від субсидування окремих підприємств, приватним власникам відкриваються банківська та телекомунікаційні системи, громадяни отримують право вибору будь-якого, вітчизняного або закордонного, пенсійного фонду» [13]. Вищезазначені умови активної участі будь-якої країни у міжнародному

економічному співробітництві є цілями для нашого суспільства на різні строкові терміни.

Успішне перетворення реформ у життя можливе за наявності стабільного внутрішнього і зовнішнього середовища країни. Це є однією з важливих умов вдалого втілення української моделі модернізації.

Щодо української моделі економічної модернізації, то вона повинна мати свою стратегію, ціль якої вважається в тому, що економічна ефективність, отримання прибутку не повинні суперечити соціальним пріоритетам – соціальній справедливості та гуманності. У новій економіці пріоритетними цінностями є знання, технології, інновації, кадри. Домінування інтелектуального, гуманітарного, культурного факторів являються головними ознаками нової моделі [14].

Існуючі основні моделі глобалізації (модель глобальної культури М.Фезенстоуна, «світ-системна» модель американського соціолога І.Валлерстайна, різноманітні моделі глобального товариства, модель глобальної системи) та лінійний підхід до аналізу глобалізації мають цілу низку загальних рис: зниження значення національного фактору та посилення інтернаціонального впливу, всеосяжність змін, що відбуваються, виникнення нової концепції раціональності (як свобода самовираження різноманіття), формування транснаціональних культурних феноменів.

Отже, «...глобалізація - це процес інтеграції, глобальної інформатизації, розгортання єдиних світових комунікацій, завдяки яким кордони земної кулі зникають. Цей процес передбачає вихід на світову арену переважної частини світових капіталів і водночас планетарні комерційні дії з боку найсильніших країн. Розгортання цих процесів формує глобальний простір «над країнами», що відрізняється від того, який існує всередині країни. Його остаточна мета - формування глобалізованої світової економіки, головною економічною організацією якої, на думку спеціалістів, є сама оновлена глобальна світова економіка, що характеризується новою структурою економічних відносин. Ця економіка, як зазначається в одному з

підручників з економічної теорії, що існує «над» національними економіками та агентами і є автономною від них, надає їм специфічних характеру та форми, «огортає» власними рушійними силами. Вона функціонує «згори до низу» і визначає, що можуть і що не можуть робити на національному рівні державні і приватні агентства. В такій економіці головними суб'єктами будуть транснаціональні компанії як організації, що не вбудовані в національну основу і спроможні самостійно здійснювати економічну діяльність. Вони будуть мігрувати по всьому світові з метою отримання конкурентних переваг та надійних і великих прибутків» [2].

По суті, економічні та політичні суб'єкти глобалізації здійснюють в рамках цього процесу проект капіталізації, коли головними інтересами суб'єктів є надприбуток. У сучасному варіанті процес глобалізації характеризується соціальними протиріччями: з однієї сторони – потужний капітал, представлений транснаціональними компаніями, з іншої – наймана робоча сила.

Характерною особливістю економічної глобалізації в сучасних умовах є те, що країни, які перебувають на різних рівнях економічного розвитку, знаходяться, відповідно, на різних ступенях включення в глобалізаційні процеси.

Щодо України, то різкі зміни політичного курсу країни, зміни стратегічних партнерів в економіці можуть супроводжуватися негативними наслідками як для самої України, так всієї єврозони. Україна є досить «молодим об'єктом» перерозподілу сфер впливу (між Росією та Заходом) у ході посилення глобалізації світової економіки. Негативними наслідками цього процесу є посилення тиску на Росію економічними важелями та загроза рецесії у самій єврозоні [15]. Відзначається, що «...заздалегідь розраховуючи витрати на глобалізацію економіки України на користь її відриву від Росії, на Заході не урахували високої ймовірності поглиблення кризи у країні та можливого негативного впливу її наслідків не тільки на європейську, але й на світову економіку у цілому» [15]. Суттєві стрибки цін на енергоносії та цінні

метали супроводжували поворотні події у внутрішньому українському конфлікті, що свідчить про неможливість таких конфліктів в умовах глобалізації залишатися ані локальними, ані ізолюваними.

У теперішній час західні інвестори переглядають свої «оптимістичні» прогнози щодо України, зроблені на початку 2014 року. Офіційні дані залишаються невтішними: реальне падіння ВВП України у 2014 році через накопичені раніше макроекономічні дисбаланси, анексію Криму і військові дії на Сході країни складає 7,5% при двократній девальвації національної валюти. Глава Нацбанку уточнила, що за січень-листопад 2014 року інфляція склала 21,2%. Аналітики міжнародного рейтингового агентства Moody's очікували падіння ВВП України на 7,5% та втрати ще 6% у 2015 році [16].

Слід завжди пам'ятати, що неможливо побудувати ефективну економіку без морального виміру усіх учасників процесу. Це підтверджує думку видатного вченого-економіста М. Шмельова: «Погана мораль – погана економіка!» [17]. Таким чином, можна зробити припущення, що низький рівень культури, безвідповідальність за свою діяльність негативно відбивається на розвитку, як особистості, так і суспільства в цілому, роблячи його безпорадним [18].

Отже, слід зробити висновок, що ніяке ефективне реформування будь-яких сфер суспільства при будь-яких інтеграційних процесах неможливе без морального виміру, як необхідної складової, усіх суб'єктів цих процесів. І це повинно стати базисом для виживання і подальшого розвитку не тільки національної економіки, а і українського суспільства в цілому.

Список літератури: 1. Стрелец И.А. Новая экономика и информационные технологии. М., 2003. – С. 43. 2. Джерело: <http://pidruchniki.com/1640022139877/politekonomiya/> 3. Коротич О.Б. Стратегічні орієнтири розвитку України / О. Б. Коротич // Майбутнє України: стратегія поступу: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – С. 7-10. 4. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком України: [Монографія]. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 220 с. 5. The Concise Oxford Russian Dictionary // Revised Edition; Based on the Oxford Russian Dictionary; Russian-English – Edited by Marcus Wheeler and Boris Unbegaun; English-Russian – Edited by Paul Falla. – М.: ИНФРА - М, 2001. – 1008 с. 6. Большой словарь иностранных слов. – М.: ЮНВЕС, 1998. – 784 с. 7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика,

общество, культура. / Под ред. О.Н. Шкаратана. – М., 2000. **8.** Беннет Стэнсил. Ирландия: от «мыльного пузыря» к банкротству // Кризис евро или потерянная парадигма. Под. ред. Ури Дадуша. – Источник: http://carnegieendowment.org/files/Carnegie_Euro_Crisis_rus1.pdf, с. 30-34. **9.** Джерело: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/irlandiya_zayavila_pro_vidnovlennya **10.** Аналітична доповідь «Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання». Джерело: http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_table/Crisis_Ukraine.pdf **11.** Гармаш С.В. Відсутність персональної відповідальності як мотиватор безладдя та беззаконня. // С.В. Гармаш / Міжнародна Інтернет-конференція студентів та молодих вчених «Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність»: Тези. – Харків, НТУ «ХПІ», 2014. **12.** Лора Так. Всемирный банк расставил приоритеты экономических реформ Украины // Джерело: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/economics/> **13.** Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. – М., 2001. – С. 21. **14.** Гармаш С.В. Значущість гуманітарного фактору при аналізі сучасних економічних моделей «інформаційного суспільства». // С.В. Гармаш / Труды X-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2014» 2-4 грудня 2014 р.: Тези. – Харків, НТУ «ХПІ», 2014, С. 272. **15.** Фёдоров Е. Глобализация экономики: дайте глобус Украине! / Источник: <http://financenews24.org> **16.** Глава Нацбанка оценила падение ВВП Украины в 7,5%. Источник: <http://nvua.net/business/economics/gontareva-ocenila-padenie-vvp-ukrainy-v-tekushchem-godu-v-75-27548.html> **17.** Коротич В.О. / Ведущий российский экономист Николай Шмелев. // Бульвар 50/2002, с.8. **18.** Гармаш С.В. Конкурентоспроможний персонал як результат соціально-культурного розвитку суспільства. // Збірник наукових праць VI Оломоуцького симпозиуму українців «Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури». Оломоуць: університет Палацького в Оломоуці, 2012. С. 301-304.